

Олена Южакова

Одеська національна академія харчових технологій

Варвара Гура

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ЛЕКСИКОГРАФІЧНА ПРАЦЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ПОПЕРЕДНІХ ПОКОЛІНЬ

(НА ПІДСТАВІ АНАЛІЗУ «СЛОВНИКА-ДОВІДНИКА СТАРОВИННИХ ДІАЛЕКТНИХ НАЗВ СТРАВ,
ПРОДУКТІВ, ХАРЧОВИХ ВИРОБІВ ТА КУХОННОГО НАЧИННЯ РІЗНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ»)

© Южакова О. І., Гура В. О., 2016

У статті розглянено макро-, медіо- й мікроструктуру «Словника-довідника старовинних і діалектних назв страв, продуктів, харчових виробів та кухонного начиння різних регіонів України», що його уклала Г. Віват; звернено увагу на матеріал, який уперше оприлюднено завдяки польовим дослідженням авторки, описано явища термінної синонімії, омонімії, полісемії, паронімії, зроблено етимологічну розвідку певних одиниць та наголошено на інноваційності ілюстративної зони в інтерпретаційній частині словникової статті.

Ключові слова: макро-, медіо- й мікроструктура словника; словникова стаття; реєстрова й інтерпретаційна частини; зона ілюстрацій.

The article considers macro-, medio- and microstructure of “The Dictionary and Reference Book of the Old and Dialect Names of Dishes, Foodstuffs as well as Kitchen Utensils in Different Ukrainian Regions” compiled by H. Vivat. It focuses on the material that was first published due to the author’s field research and describes the phenomena of term synonymy, homonymy, polysemy, paronymy. It also conducts the etymological study of certain units and emphasises innovation of the illustration area in the interpretation part of the dictionary entry.

Keywords: dictionary macro-, medio- and microstructure; dictionary entry; register and interpretation parts; illustration area.

Оприлюднення словника авторової діалектологічної праці – це завжди відповідальність перед дотеперішніми поколіннями і випробування перед сучасниками й нащадками, адже діалекти – це підґрунтя для відновлення наївної картини світу народу, оберіг колективної пам’яті, скарбниця багатого духового і практичного досвіду. У цьому річищі й розгляньмо «Словник-довідник старовинних і діалектних назв страв, продуктів, харчових виробів та кухонного начиння різних регіонів України» [12] (далі Словник), що слугує невичерпним інтелектуальним надбанням для сучасників, опрацьовуючи яке, можна простежити процеси формування національної свідомости, досягнути своєрідності цих процесів, ідентифікувати себе як націю.

Відтворюючи наївну картину світу народу в її цілісності, діалектні слова дають змогу виявити генетичні складники різних концептів. Приміром, на базі аналізу численних старовинних і діалектних номінацій концепту «Картопля» можна уявити, як мислили наші пращури, номінуючи цей овоч. Подамо кілька з цих назв, як-то: архаїзми (*бульбега*, *бульбиця* [12, с. 42], *гардибурка* [12, с. 43], *кантопля*, *картохля* [12, с. 52]), діалектизм *бульба* (Галичина) [12, с. 42], діалектизми на позначення різних сортів картоплі (*мариканка*, *марикани* (Поділля) – американка [12, с. 57], *шріт* (Гуцульщина) – дрібна картопля [12, с. 72] *майка* (Одещина) – сорт картоплі, який садять у травні [12, с. 56]).

Серед цих номінацій фіксуємо одиниці, утворені метафорично (*бульбиця*, *бульбега* як похідні від *бульба* (перенесення за формою); *шріт* (перенесення за розміром і формою)), або такі, що є фонетичними варіантами (*кантопля* – *картохля* – *картопля*, *мариканка* – *марикани* – *американка* (сорт *Рання роза*, виведений у США 1861 року)), або є метафорою-універбом із прозорою мотивацією (*майка* – майська картопля). За етимологічним словником, «гардибурка – ... очевидно, результат контамінації форм [гараболя] чи [гардох] і [мандебурка]» [6, с. 473]). До речі, *гараболя* – також результат контамінації укр. *бараболі* й пол. [garagola] [6, с. 470], та *мандебурка* – слово, що дійшло до нас із польської мови, пов'язане з Магдебургом, містом, звідки поширився цей сорт картоплі [7, с. 379]. Отже, назви побудовано на підставі перенесення за формою, розміром, номіновано залежно від місця її першого вирощування; відкритим залишається питання щодо причин певних контамінацій, появи фонетичних варіантів.

Однак, як наголошує укладачка, мета створення Словника полягає не лише в тім, аби поглянути на речі очима попередників, але й привернути увагу сучасників до «напівзабутих чи недооцінених скарбів української кулінарної спадщини» [12, с. 7], від яких залежить розвиток української термінології кулінарного мистецтва в Україні.

Мета нашої статті – схарактеризувати працю Г. Віват як відображення матеріального й духового спадку попередніх поколінь. Заналізувати макро-, медіо- й мікроструктури Словника, виявити традиційне й інноваційне у складниках цього твору та окреслити перспективи для розроблювання праць такого типу.

Рецензуючи Словник, ми спиралися на праці із застосовної терміно- й лексикографії О. І. Бондаря [3], О. С. Герда [13], С. В. Гриньова [14], Л. П. Крисіна [15], Є. В. Купріянова [10], В. М. Лейчика [16], В. Д. Табанаків [19], а також на підручник із застосовного мовознавства укладачів Л. В. Бондарко, Л. А. Вербицька, О. С. Герд [17] тощо. Спершу, на підставі опрацьованих джерел, визначимося на поняттях *макро-*, *медіо-* й *мікроструктури* Словника, позаяк щодо них з-поміж науковців нема єдності.

Не заглиблюючись у лексикографічні дискусії, зазначмо, що макроструктура Словника – це сукуп усіх його допоміжних розділів (передмови, правил користування, списку умовних скоротів тощо) і загальний реєстр номінацій. Зазвичай, оцінюючи медіоструктуру словника, звертають увагу на встановлення відношень між словниковими статтями [3, с. 335], тобто на засади репрезентації слів та омонімії. Будова мікроструктури словника має дві частини – реєстрову (що охоплює заголовне (входове, заголовкове, ключове слово, або вокабулу, чи лему) слово, граматичну і стилістичну зони тощо), та інтерпретаційну [3, с. 338–342] (зони тлумачень і лексико-семантичної валентності [15, с. 148], інакше ілюстративної, або демонстративної, зони).

Першим складником макроструктури цього Словника є передмова, де заргументовано важливість збирання й оприлюднення лексики, пов'язаної з харчуванням і їжею, оскільки за назвами тих чи тих страв, продуктів, харчових виробів, процесів приготування їжі можна простежити зміни в суспільній свідомості нації, сягнути її джерел.

Щодо реєстру номінацій зазначмо, що Словник містить понад 9000 одиниць, зібраних у різних регіонах України, які подано у 24 розділах і 3 860 словникових статтях. Усе це свідчить про величезний словниковий запас українців, ґрунтований на неоглядному досвіді, і рівночасно показує компетентність авторки щодо порушених питань, яка не лише опрацювала набутки попередників, а й здійснила чимало власних польових експедицій. Установімо умовні ізоглоси цих розвідок (мапи не подано), а саме: Поділля – це села Яворівка, Рудницьке, селище Рудниця Піщанського району, м. Крижопіль Вінницької області; Одещина – м. Балта, села Сінне, Пасицели Балтського району; села Байбузівка, Осички Савранського району; Причорномор'я – села Велика Балка, Нерубайське, Усадове Біляївського району Одеської області; Галичина – села Довге, Кропивник, Перепростино, Підгородці, м. Стебник, селище Східниця Львівської області. Крім того, мешкаючи в різних регіонах України, Г. Віват добре засвоїла рецепти місцевих страв.

Слова, які авторка зібрала, є окрасою цієї праці приміром, *трис* (Поділля) – висівки, залишки по пересіванні борошна [12, с. 45], *коровкі* (Поділля) – помаранчеві або червоні гриби, що мають гіркий білий сік, схожий на молоко [12, с. 54], *кукурудзка* (Одещина) – навітї на паличку у вигляді качана кукурудзи спілі вишні або черешні [12, с. 54], *лакомітки* (Поділля) – ласощі [12, с. 14], *тиос* (Поділля) – п'яниця [12, с. 29], *полуденок* (Бойківщина) – обід [12, с. 31], *труйко* (Бойківщина) – отрута [12, с. 17] тощо. Загалом, те, що близько третини слів (фактично вся лексика Поділля, крім одиниць, поданих за творами С. Руданського, приблизно половина номінацій, зібраних на Одещині й Бойківщині) оприлюднено вперше, є головна заслуга Ганни Віват.

У «Висновках» [12, с. 370–376] узагальнено історію розвитку харчування українців, а саме: наголошено на культурі хліба та хлібобулочних виробів в Україні; звернено увагу на особливості готування окремих страв (зокрема м'ясо в українській традиційній кухні обробляли лише на закритому вогні, готували на ньому варені, печені, тушковані, смажені страви), з-поміж яких зазначено найуживаніші, а саме: через те що українці навчилися зберігати продукти методом перетоплювання, із жирів найвідомішим було свиняче сало, із рідких страв – борщ; а з т. зв. других страв друге місце «посіли» каші; з-поміж городини найуживанішою була картопля.

Споживали й молочну продукцію (молоко, сири, сметану, вершкове масло), і яйця, із приправ використовували «засмажки, запражки, за жарки, ренташі тощо» [12, с. 373]. Страви з риби готували здебільшого на Одещині, проте гриби, надто популярні в західних областях України, а також садовину, ягоди, солодоші у вигляді меду споживали скрізь. Із безалкогольних напоїв, як спостережено, традиційними для українців були узвари, з алкогольних напоїв віддавали перевагу «якісним фруктовим наливкам..., горілкам, настояним на різних травах..., а також медовухам, варенухам, парухам тощо» [12, с. 374–375]. Зауважено, що серед номінацій посуду й кухонного начиння до найчисленніших належить група гончарних виробів [12, с. 375]. Отже, із викладеного випливає глибоко обґрунтований висновок – українська кухня «демонструє не лише розвиток побуту українців упродовж їхнього формування як етносу, але є виразником соціального становища, естетичних смаків народу, його духовних прагнень, релігійних та світоглядних переконань» [12, с. 375].

Розділ «Список використаної літератури» містить 81 позицію, до того ж серед поетичних творів (близько 60 джерел), на підставі яких зілюстровано лексичну валентність того чи того заголовного слова, решта праць словникарські або монографічні. Із-поміж цих праць більшість діалектологічних («Словник західнополіських говірок» Г. Н. Аркушина; «Гуцульські говірки. Короткий словник» за редакцією Я. Закревської; «Словник українських говорів Одещини» за редакцією О. І. Бондаря; «Словник буковинських говірок» за редакцією Н. В. Гуїванюк тощо) та значно менше етнографічно-мовознавчих («Назви їжі й кухонного начиння в карпатських говорах» (Е. Гоца); «Страви та напої на Україні» (З. Клиновецька); «Історія прикладного декоративного мистецтва України XIII–XVII ст.» (О. Р. Тищенко) й ін.). Окрім того, авторка використовує матеріал «Словаря української мови» Б. Грінченка.

Отже, макроструктура Словника містить усі допоміжні складники (крім, правил користування), що дає змогу висновкувати про цілісну продуману будову праці. Уважаємо, що варто було б ще додати розділ з усіма забеткованими номінаціями, що полегшило б користувачеві відшукувати ті чи ті одиниці.

Як відомо, медіоструктура характеризує взаємозв'язки номінацій. У цьому Словнику їх тематично згруповано у 24 розділи й розташовано в кожному розділі за абеткою, і то лише у 18 з них репрезентовано назви страв, продуктів, харчових виробів, як-то: *Овочі, фрукти, ягоди, гриби, прянощі; Риба, птиця, домашня худоба; Хліб зерновий, крупи; Хлібобулочні вироби; Страви з борошна; Страви з круп; Страви з м'яса та риби; Молочні страви; Страви з яєць; Рідкі страви; Страви з картоплі, капусти, квасолі, гороху* тощо. Решту розділів по-різному пов'язано з провідною темою, наприклад: у чотирьох розділах (*Назви процесу, характеру та часу харчування; Посуд для приготування та зберігання продуктів; Приміщення, пристрої, інструменти для приготування та збері-*

гання продуктів; Професії (спеціалізації) та процес виробництва харчових продуктів) номіновано особливості перебігу процесу, характеру й часу харчування українців, зафіксовано одиниці простору для вирощування продуктів, крім того, названо приміщення та господарські речі, з-поміж яких посуд для приготування, подавання й зберігання їжі, напоїв..., а також названо одиниці на позначення професій і харчових технологій.

Один розділ *Міри продуктів* [12, с. 229–244] має два підрозділи – *Міри об'єму* та *Міри маси*, де зафіксовано малознані загалом одиниці, такі як *антал* («(архаїзм) барило місткістю 60 пляшок» [12, с. 230]), *гусак* («(Одещина) дерев'яна посудина (бутиль) на горілку місткістю 2, 5–3 л» [12, с. 230]), *кручók* («(Буковина) пляшка місткістю 0, 75 л» [12, с. 232]), *міртук* («(Гуцульщина) різновид відра місткістю близько 1 літра для виміру удою (у гуцульських пастухів)» [12, с. 232]), а також номінації, менш-більш упізнавані фонетично й меншою мірою змістовно, тому й належать до архаїзмів, як-то: *відрó* («(архаїзм) – 12, 299 л» [12, с. 230]), *восьму́ха, осьму́ха, осьміна* («(архаїзм) восьма частина кварта» [12, с. 230, 232]); *кадь, кадка* («(архаїзм) міра меду (близько 60–90 л)» [12, с. 231]), *кварта* («(архаїзм), міра рідких і сипких: десята частина відра, трохи більша за літр» [12, с. 231]), *доля* («(архаїзм) – 0, 044 г» [12, с. 236]) тощо.

Опису їстівних образів у народній і літературній творчості присвячено останній розділ (*Їстівні образи в народній та літературній творчості*), який має три підрозділи (*Прислів'я та приказки; Жартівливі рецепти, співанки, примовлянки, гуморески, вірші; Українські народні пісні*) та в якому на матеріалі прислів'їв (*без хліба – не обід, без капусти – не борщ* [12, с. 355]; *надіявся дід на обід, та без вечері спати ліг* [12, с. 356]; *як їв, то впрів, а як робив, то змерз* [12, с. 357]), приказок (*добрий борщик, та малий горщик* [12, с. 355]; *пирого – не вороги* [12, с. 356]; *яке коріння, таке й насіння* [12, с. 357]), жартівливо поданих рецептів ($H_2O + \text{пшоно} + NaCl = \text{кандьор}$ [12, с. 358] (кандьор – куліш, баланда), різноманітних співанок, примовлянок, гуморесок у віршованій формі (*– Дайте їсти! – Ніде сісти!* [12, с. 359]), українських народних пісень («Пирого», «Варенички», «Гречаники», «Ой посіяв мужик та й у полі ячмінь» [12, с. 363–368] тощо) відображено ставлення українського народу до харчування.

У праці подано доволі чималу кількість омонімів (15 %), що виникли переважно внаслідок розщеплення значень певного полісеманта. У такий спосіб утворено пари, протиставлені як діалектне й застаріле (*студенець* (Гуцульщина) – холодець і *студенець* (архаїзм) – криниця [12, с. 150]), або діалектні слова різних регіонів, що вживають на позначання неоднорідних речей (*гáрчик* (Наддністрянщина) – дерев'яний глечик і *гáрчик* (Буковина), що має значину: а) дерев'яна джечка місткістю від 1 до 8 л, з одним вухом, що має накривку; часто-густо його використовують як місткість на воду в полі. У ньому також виготовляють гусянку (кисломолочний напій); б) скляна ваза на квіти [12, с. 258]). Це можуть бути також обидва застарілі слова (*слив'янка* – сливова наливка й різновид плахти [12, с. 217–218]) або слова, уживані в одному регіоні, проте які внаслідок певних змін не мають спільних значин... Омоніми у Словнику вміщено в різні статті із відповідними цифрами.

Опрацювання омонімії дає змогу читачеві зрозуміти складні семантичні процеси та з'ясувати причини їхньої появи, що, на наш погляд, наблизить дослідника до відтворення концептуалізації й категоризації світобачення і світосприйняття українців, який існує як складник культурницько-цивілізаційної картини світу. Безперечно, що значущість Словника полягає в тому, що завдяки йому можна заповнити певні лакуни в цій галузі знань.

Щодо зауваг, зазвичай медіоструктура передбачає легкий і надійний пошук потрібного слова в лексикографічній праці, тому вважаємо варто надалі розробити відповідну систему перехресних посиланок, у яких покликання були б доповненом до тлумачень, поданих у різних формах, і розкривали б поняттєві відношення між номінаціями [19, с. 2].

Відтак звернімося до аналізування мікроструктури словника, яка містить традиційні й інноваційні складники. Традиційні компоненти реєстрової частини словникової статті – ремарки, що

містять вказівки на фонетичні й морфологічні особливості заголовкового слова. Так, леми здебільшого наголошено (Пáрень...Раковíння...Салáта...Салама́ть... [12, с. 192]), указано родову ознаку («Сьóрба, ж. ...» [12, с. 174]), в окремих іменників зазначено число, якщо номінацію вжито переважно у множині («Шпíрки, мн. ...» [12, с. 228]), у дієсловах – особові флексії і навіть вид, якщо слово в рівнозначному виді відрізняється значиною або його складно утворити («Глигати, -ю, -еш, -є, док. в. глигнути, -ну, -неш, -не ... [12, с. 24]) тощо. Крім того, подано статусні ремарки, що вказують на територійне поширення, або на пасивність уживання певної одиниці, або на стилістичну забарву, а саме: «Жльоганити ... (Буковина) – зневажливо...» [12, с. 25], «Юха́, ж. (архаїзм)...» [12, с. 175] тощо.

Якщо слово має варіанти написання, їх подано після коми в довільному порядку та у графіці збережено особливості мовлення певної місцевості, як-то: «Цванка, цвайка, цвейка...» (так зневажливо характеризують перекисле молоко [12, с. 162]); «Путра́вка, пуатра́вка...» (про рідку страву з грибів та м'яса ... [12, с. 174]); «Шафарня, шахварня...» [12, с. 304] (у західному Поліссі під цією назвою розуміють велику посудину для зберігання зерна [12, с. 304]). У разі відмінностей варіантів за частотою вживання на першому місці вміщено найпоширенішу одиницю.

Варто загалом наголосити на чималій кількості різноманітних варіантів у Словнику, що становить його багатство й забезпечує культурологічну значущість. Приміром, лише у двох розділах «Хлібобулочні вироби» та «Страви з борошна» з 507 статей 119 (24 %) мають варіанти (*формально-структурні*, що не містять нових властивостей денотата; *ономасіологічні*, що вказують на ступінь вияву тієї чи тієї властивості денотата, і *власне синоніми*, щоб позначити начебто одне поняття, проте з виявом нових аспектів дослідження завдяки новому мовному засобу [18, с. 172–173]). Наприклад: формально-структурними у Словнику є фонетичні варіанти (їх найбільше ~ 17,8 %) *светість – свєкїсть – свьикїсть* – так на Гуцульщині позначають «тости, які несуть святити на Великдень» [12, с. 117], або *сковорóдник – скувурóдник – скувурóдник – сковорíдник* – у такий спосіб на Поліссі називали «товстий корж із хлібного тіста, який печеться на сковороді перед вогнем» [12, с. 117], або *хресцєник – хрисцєник*, що вживали в західному Поліссі як обрядову страву... [12, с. 120]). Зафіксовано понад 5 % ономасіологічних варіантів, з-поміж яких реєструємо більшість афіксальних (*проскура – проскурка* [12, с. 116], що віддавна вживали, позначаючи білий хлібець особливої форми, який використовували у православних відправах [12, с. 116], *хлібодарник* (архаїзм) – *хлібодар*, так називали в родині годувальника [12, с. 120], *стовбуни* (Гуцульщина) – *стовпці* (Полтавщина, Слобожанщина) – гречані хлібці або вид гречаного печива, який формою нагадував перевернутий стаканчик* [12, с. 118]). Власне синонімів кількісно найменше (~ 1 %), до яких належать *бухóний* (Чернігівщина) – *тухкий* (про хліб [12, с. 94]), *коврачик* – *колядник* («великий пряник для колядника» [12, с. 101]), *папу́шник* (Галичина, Полтавщина) – *паска* – святкова Великодня страва [12, с. 111], *чир* – *солодуші* (Наддністрянщина) – «страва з борошна, звареного на молоці» [12, с. 132].

Не становлять винятку мішані синонімні ряди, які можна побудувати за ідентичною інформацією інтерпретаційної зони різних словникових статей, і також кожне слово такого ряду дає уявлення про складні мовні впливи та взаємодії, тому генетично заналізуємо члени пропонованого синонімного утвору. Як виявлено, сучасному поняттю *ласоці* відповідають численні варіанти, а саме: *лагомíнки, лакомíнки* (архаїзми); *лагóтки* (зах. Полісся); *лакíмки, лакомки, лакумки* (Наддністрянщина); *лакíмки* (Буковина); *лакíтки* (Поділля); *лакомíни* (Полтавщина) [12, с. 13]; *лакомíтки* (Поділля); *ласоц* (Полтавщина); *легумíни, лигомíни, лєгумíни, лагумíни* (Галичина, Полтавщина, зах. Полісся); *манту́лки* (архаїзм), що означає ласощі, солодоші, також бублики й булки [12, с. 14]; *розкоші* (Галичина); *смако́лики* (середня Наддніпрянщина); *смаку́тки* (Полісся) [12, с. 17]; *хвиги-миги* – ласощі, солодоші [12, с. 68].

---

* склянка – ред.

Так, етимологічно *легумени* (легуміна) та її похідники беруть початок від пол. *legumina* («страва з городніх рослин та овочів^{*}; борошняна страва, солодка; взагалі, солодка страва, уживана як ласощі»), що, своєю чергою, походить від латинс. *Legūmen* мн. *legūmena* й означає «стручковий плід, переважно горох, боби» [7, с. 210]. Лексема *ласоц* та її сучасні похідні беруть початок, за О. Н. Труба-човим, від *lasъjъ, що походить від пол. «*łasy* «жадний, алчний», «любящий чем-то полакомиться»... Гринч. ласий на що «охотник до чого», *диал.* ласий «покорний, послушний; вкусний; обольсти-тельный» (Матеріали до словника укр. говірок)...» [20, с. 46]. Зазвичай, *смаколики*, *смакутки* похо-дять від слова *смак*, що безпосередньо запозичено з пол. – *smak*, *smakować*, яке походить від давньо-й середньовісньонім. «смак, запах», давньофризського *smękka* «смакувати», *smaka* «смак», ісландс. *smękk*, голл. *smaak*, що означає «смак» лит. *smagurys* «ласун», латис. *smagurs* також «ласун» [8, с. 315].

Лексема *мантулки*, мабуть, має латинське походження, оскільки *mando* в одному з трьох зна-чин «ненажера, ласунка», *mandūco* «ненажера» [11]. В українській мові залишилось слово *манту́ли*, яке можна схарактеризувати як фонетичний варіант *мантулок* і яке означає «1. *диал.* Подачки, зібрані колядниками чи жебраками. 2. *зах.* Пиріг з кукурудзяного борошна з сиром» [4, с. 645]. До речі, лексема *мантулки* має й другу значину (першу подано за словником Г. Віват) – «2. Різноманітний дрібний товар» [4, с. 645]. Лексему *розкоші*, що вживають на Галичині як синонім *ласощів*, у тому чи тому фонетичному й графічному варіантах зафіксовано в усіх слов'янських мовах, проте лише в польській, чеській і словацькій мовах воно має додаткову сему «насолода», а в польській ще й «втіха», яку й можуть дати ласощі, проте загалом одиниця *розкоші* походить від праслов'янського *orzkohati «розкохати» і є похідним від *кохати* «кохати, доглядати» [8, с. 110]. Щодо слова з тавто-логічними римованими частинами *хвиги-миги* варто наголосити на його українському походженні, утвореному за взірцем тюркських слів, про що свідчить літера *м* на початку другого компонента (пор.: пундик-мундик, січень-мічень) [9, с. 165]. Отже, етимологічні розвідки дають змогу уявити, як сприймали світ різні покоління українців.

Інтерпретаційна частина статті, як і реєстрова, має кілька зон: зони тлумачень, зони, у якій відо-бражено семантичні відтінки значини, і зони ілюстрацій. У зоні тлумачень слова означено на підставі опису (наприклад, рецепта), дефініції, стислого коментаря або синоніма, як-то: «Польський борщ, польські борщ, *ч. (зах. Полісся)* – борщ, засмажений внутрішнім салом. Так за Польщі робили: нутряк (внутрішнє сало) притовкти, вкинути щіпку муки, трохи капусти. То є польський борщ» [12, с. 174]; «Кара́бур, *ж. (Одещина)* – сорт європейського винограду Карабурне» [12, с. 52]; «Кель, *ч. (Галичина)* – капуста» [12, с. 52]. Переконані, такі назви стануть у пригоді фахівцеві харчової промисловости, надто у процесі номінування страв і харчових виробів.

У зоні семантичних відтінків фіксуємо понад 5 % неоднозначних слів, що зреалізовано часто-густо у двох значинах (попри те що терміни *неоднозначність*, *полісемантичність*, *багатозначність* сьогодні розрізняють, ми обмежимося терміном *неоднозначність*), і то різниця на семантичному рівні може бути малопомітною (*ощавистий* – а) прокислий, б) перекислий [12, с. 15]), або це може бути слово з прямою та переносною метафоричною чи метонімною значиною (*умédити* (архаїзм) – а) присолодити медом; б) задобрити [12, с. 36]; *мамалижник* (Буковина) – а) посуд, у якому варять мамалигу; б) мамалига, спечена з сиром [12, с. 278]) тощо. Трапляються пароніми (*пúщенє* (зах. Полісся) – пригощання після весілля; *пúщення* (архаїзм) – останній день уживання скоромної їжі перед Великоднім постом [12, с. 33]) та енантіосеманти (так, *скорóмена* та *скоромина* не є фонетич-ними варіантами одного слова, навіть більше, у різних місцевостях вони мають протилежні значини: *скорóмена* (зах. Полісся) – скоромна (нежирна їжа); *скорóмина* (Гуцульщина) – м'ясна або молочна їжа, яку заборонялося їсти в піст [12, с. 34]).

Безперечно, у Словнику є рухомий рівень зв'язку між означальним й означуваним у слові (ок-реслено семантичні тонкощі, перехідні явища у значині одиниць), тобто парадигматичні відношення Словника (синонімія, омонімія, полісемія, паронімія...) доволі насичені, їх можна зілюструвати

* городини – ред.

численними прикладами. Проте не менш цікаво стежити й за синтагматичними відношеннями у вербальній демонстративній зоні, у якій, подібно до словників-конкордансів, складених за творами Сенеки, Шекспіра, Пушкіна, Ронсара [17, с. 330], за приклади слугують, крім прислів'їв і приказок, уривки з творів українського фольклору та красного письменства, що є унікальним для діалектологічних словників, зокрема українських. У такий спосіб заголовні слова вжито в 436 (11,3 %) статтях, як-то: «Паша, ж. (*Поділля*) – трава для випасання худоби. У тв. Володимира Свідзинського:

На синьому полі,
В райдужному колі,
Там-то паші, ще й цвіту багатого!
Вітер має патлами клятого.

(«На синьому полі...») [12, с. 60],

або «Кухва, ж. (*Слобожанщина*) = Кúфа, ж. Народне прислів'я: «Не смійся, барило, само кухвою станеш» [12, с. 274]. Іноді подано цілу низку творів з уживанням означуваного слова: «Кúхоль, кúхлик, кúхличок, ч. (*Полтавщина, середня Наддніпрянщина*) – глиняна або металева (пізніше скляна) посудина з ручкою для напоїв. У тв. Івана Котляревського:

...І брагу кухликом тягли:
Та і горілочку хлистали...

(«Енеїда»).

У тв. Петра Гулака-Артемовського:

... І кухличок, коли б скривившись, випивас,
До Бога рученьки невинні протягає!

(«Справжня добрість»).

У тв. Олександра Олеся:

Хоч кухоль з рідною водою!
Я тільки очі напою,
До уст спрагнїлих притулю,
Торкнусь душею вогняною.

(«О, принесить як не надію...»).

У тв. Ліни Костенко:

Не треба, Хо. Там холодно.
А йди-но,
Ти, може, хочеш з кухлика води?
... Хо шарудить у темному куточку...
Яка недобра з кухлика вода!

(«Маруся Чурай») [12, с. 274–275].

Підсумовуючи викладене, варто визнати, що перед діалектологами, із-поміж решти мовознавчих, наразі постає хіба не одне з найважливіших завдань – відновити через слово перерваний культурницький зв'язок поколінь. Оскільки прогалини в діалектології вельми відчутні й нині, до прикладу, лексика, пов'язана з їжею і кухонним начинням, у більшій частині карпатських говорів «не тільки не вивчена, але й не зібрана» [5, с. 4], зокрема досі не існує Подільського діалектного словника [1, с. 2]. Ми переконані, що Г. Віват досягла шляхетної мети, позаяк її праця не лише трієтно зберігає нинішні реалії, але й уводить до сучасного широкого наукового інформаційного простору великий масив старовинних назв. Розглядаючи Словник у цьому аспекті, уважаємо, що його складно переоцінити.

Фактично у статті оглянено макро-, медіо- й мікроструктуру Словника, заналізовано його парадигматичні (лексико-семантичні варіанти, синоніми, омоніми...) та синтагматичні параметри (уживаність у мовленні), підкреслено унікальність добору ілюстративного матеріалу в інтерпретаційній зоні словникових статей, оскільки саме це дає змогу схарактеризувати Словник не лише як діалектологічний, але й як працю конкордансного типу. Крім того, уважаємо, що в перспективі в Україні вкрай доцільні групові дослідження з діалектології, вислідом яких мав би стати електронний

словник українських діалектів, т. зв. БДДУ (банк даних діалектів України), адже різницю між мовою літературною і діалектом визначає їхня політична й культурницька значина у світі, тому не суржик, який сьогодні панує скрізь, а діалекти за певних умов можуть стати новими мовами [2, с. 174] в новій Україні.

1. Березовська Г. Г. Структура, організація та географія одягу і прикрас у східноpodільських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. Г. Березовська. – К., 2011. – 20 с. 2. Білецький А. О. Про мову і мовознавство : навч. підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закладів / А. О. Білецький. – К. : Артк, 1997. – 224 с. 3. Бондар О. І. Сучасна українська мова. Фонетика. Фонологія. Орфоенія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : навчальний посібник / О. І. Бондар, Ю. О. Карпенко, М. Л. Микитин-Дружинець. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 368 с. 4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Бусел. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с. 5. Гоца Е. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах / Е. Гоца ; відп. ред. І. В. Сабадош. – Ужгород : Гражда, 2010. – 360 с. 6. Етимологічний словник української мови : У 7 т. / Р. В. Болдирев, В. Т. Коломієць, А. П. Крищенко й ін. ; редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) й ін. – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 1 : А–Г. – 632 с. 7. Етимологічний словник української мови : У 7 т. / Р. В. Болдирев, В. Т. Коломієць, А. П. Крищенко й ін. ; редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) й ін. – К. : Наук. думка, 1989. – Т. 3 : Кора – М. – 632 с. 8. Етимологічний словник української мови : У 7 т. / Р. В. Болдирев, В. Т. Коломієць, Т. В. Лукіянова й ін. ; редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) й ін. – К. : Наук. думка, 2006. – Т. 5 : Р–Т. – 704 с. 9. Етимологічний словник української мови : У 7 т. / Г. П. Півторак, О. Д. Пономарів, І. А. Стоянов та ін. ; редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) й ін. – К. : Наук. думка, 2012. – Т. 6 : У–Я. – 568 с. 10. Купріянов Є. В. Українська термінологічна підсистема «Гідротурбіни» як об'єкт комп'ютерного словника : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Є. В. Купріянов. – Х., 2011. – 19 с. 11. Латинсько-російський словник АBBYU Lingvo-Online. – Режим доступу : <http://www.lingvo.ua.uk/Search/la-ru>. 12. Словник-довідник старовинних і діалектних назв страв, продуктів, харчових виробів та кухонного начиння різних регіонів України / уклад. Ганна Віват. – Одеса : ВІВ, 2015. – 384 с. 13. Герд А. С. Основы научно-технической лексикографии (как работать над терминологическим словарём) : монография / А. С. Герд. – Л. : ЛГУ, 1986. – 73 с. 14. Гринёв С. В. Введение в терминологическую лексикографию : учеб. пособие / С. В. Гринёв. – М. : МГУ, 1986. – 104 с. 15. Крысин Л. П. Слово в современных текстах и словарях : очерки о русской лексике и лексикографии. – М. : Знак, 2008. – 320 с. 16. Лейчик В. М. Терминоведение : предмет, методы и структура / В. М. Лейчик. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : КомКнига, 2006. – 256 с. 17. Прикладное языкознание : учеб. для студент. филол. факульт. / Л. В. Бондарко, Л. А. Вербицкая, А. С. Герд. – Спб : СПб ун-т, 1996. – 528 с. 18. Татаринев В. А. Общее терминоведение : Энциклопедический словарь / В. А. Татаринев / Российское терминологическое общество РоссТерм. – М. : Московский Лицей, 2006. – 528 с. 19. Табанакова В. Д. Идеографическое описание научной терминологии в специальных словарях : автореф. дис. ... доктора филол. наук : спец. 10.02.21 – структурная, прикладная и математическая лингвистика / Табанакова В. Д. – Тюмень, 2001. – 22 с. – Режим доступу : <http://referat.znate.ru/text/index-72649.html?page=2220>. 20. Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд / Под ред. чл.-кор. АН СССР О. Н. Трубачёва. – М. : Наука, 1985. – Вып. 12 (*kouľькъ – *krota – *krom). – 255 с.